

Святлана Фeadосьеўна Бут-Гусаім

канд. філал. навук, дац. каф. беларускай філалогіі
Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна

Кацярына Сямёнаўна Мізерыя

студэнтка Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна

Svyatlana But-Gusaim

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Belarusian Philology

Department of Brest State A.S. Pushkin University

e-mail: svfbg@tut.by

Ekaterina Mizeria

Student of Brest State A.S. Pushkin University

e-mail: katenok_mizi@tut.by

ЖАНРАЎТВАРАЛЬНАЯ РОЛЯ ПАЭТОНІМАЎ У АЎТАРСКІХ КАЗКАХ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

У артыкуле прадстаўлена комплекснае онамапаэтычнае і лінгвапрагматычнае апісанне анамастычнай прасторы аўтарскіх казак беларускіх пісьменнікаў. Антрапонімы (уласныя асабовыя імёны, прозвішчы, мянушкі) разглядаюцца як значымыя інфарматыўныя адзінкі, у семантычную структуру якіх уключаюцца прагматычны складнік, стылістычныя, эмацыійныя, ацэначныя, экспрэсіўныя, сацыяльныя адценні значэння, асацыяцыі і іншая інфармацыя экстралінгвістычнага характару, што праяўляецца на ўзроўні антрапанімічнай канатацыі. Даследавана нацыянальна-культурная спецыфіка тапонімаў, заонімаў і інш. разрадаў «фонавых» онімаў, ужытых ў кантэксце аўтарскіх казак. Зроблены высновы пра тое, што анамастычная прастора аўтарскай казкі – гэта сукупнасць усіх казачных імёнаў уласных, якія канструююць спецыфічную анамастычную парадыгму, акумулюючы культурна-гістарычную інфармацыю. Выяўлены асноўныя заканамернасці ў выбары і стварэнні сучаснымі пісьменнікамі анамастычных сродкаў у жанры аўтарскай казкі.

Ключавыя словы: *онім, паэтонім, антрапонім, асабовое імя, прозвішча, мянушка, тапонім.*

GENRE-FORMING ROLE OF POETONYMS IN AUTHORIAL FAIRY TALES OF BELARUSIAN WRITERS

The article presents a complex onomapoetic and linguo-pragmatic description of the onomastic space of authorial fairy tales by Belarusian writers. Anthroponyms (personal proper names, surnames, nicknames) are considered as significant informative units, the semantic structure of which includes a pragmatic component, as well as stylistic, emotional, evaluative, expressive, social shades of meaning, associations and other information of an extralinguistic nature, which manifests itself at the level of anthroponymic connotation. The national and cultural specificity of placenames, zoonyms and other categories of “background” onyms in the context of authorial fairy tales has been studied. The author of the article concludes that the onomastic space of the authorial fairy tale is the totality of all fairy tale proper names that construct a specific onomastic paradigm, accumulating cultural and historical information. The main patterns in the choice and creation of onomastic means by writers in the genre of the authorial fairy tale are revealed.

Key words: *onym, poetonym, anthroponym, personal name, surname, nickname, placename.*

Уводзіны

Казка суправаджае чалавека ўсё жыццё. Менавіта з казак дзецці ўпершыню даведваюцца пра галоўныя каштоўнасці чалавечага жыцця: дабрыню, вернасць, адказнасць, любоў і сапраўднае сяброўства. Казка для кожнага чалавека з’яўляецца першай крыніцай жыццёвых арыенціраў. У ёй закладзена мудрасць нашага народа, якую збіралі продкі. Ад таго, якія казкі першымі трапяць у рукі дзіцяці, у значнай меры будуць залежаць не толькі яго далейшыя літаратурныя прыхільнасці, але і стаўленне да выбару мэты жыцця, выбару героя, на якога дзіця захоча быць падобным.

Аўтарская казка – гэта мастацкі твор паэтычнай, праявічнай або драматычнай формы, які заснаваны на выдуманых, адраасаваных як даросламу чытачу, так і дзецям, у рознай ступені суадносны з фальклорнай праасновай ці ўвогуле пазбаўлены яе. Аўтарская казка выконвае забаўляльную, павучальную, развіццёвую і іншыя функцыі.

Адбіраючы імёны з нацыянальнага анамастыкону, ствараючы іх на базе апелятыўнага лексічнага матэрыялу, аўтары максімальна выкарыстоўваюць уласцівасці беларускага іменаслову, які служыць асновай для стварэння стылістычна эфектыўных у кантэксце мастацкага твора паэтонімаў.

Даследаванні ў галіне літаратурнай анамастыкі вядуцца ў асноўным на матэрыяле літаратуры, адраасаванай даросламу чытачу. Лінгвістычных работ па дзіцячай літаратурнай анамастыцы, накіраваных на вывучэнне ролі прапрыяльнай лексікі ў мастацкай прозе для дзяцей, вельмі мала. Так, у дысертацыі В.У. Бардаковай разгледжаны структурна-стылістычныя тыпы паэтонімаў рускай дзіцячай літаратуры XIX–XX стагоддзяў [1]. У працы В.Г. Гарбачовай даследаваны аб’ём і змест анамастычнай прасторы рускіх народных і аўтарскіх казак, вызначаны спецыфіка, роля і функцыі імёнаў уласных, якія з’яўляюцца адным з моўных сродкаў стварэння мастацкіх вобразаў [2]. У даследаванні А.Л. Ліпіхінай разгледжаны структура і функцыі паэтонімаў у творах А. Волкава, М. Носава, С. Маршака і К. Чукоўскага [3].

У цэлым у літаратурнай анамастыцы стылістычныя асаблівасці ўласных імёнаў у беларускай белетрыстыцы для дзяцей застаюцца практычна не даследаванымі, а праблемы мовы дзіцячай літаратуры, спецыфіка онімаўжывання ў аўтарскай казцы знаходзяцца за межамі актыўнага цікавасці навукоўцаў-лінгвістаў.

Актуальнасць прадстаўленага даследавання абумоўлена ростам цікавасці да дзіцячай літаратуры, якая ўяўляе сабой асаблівы культурны феномен, недастатковай вывучанасцю зместу і мовы літаратуры для дзяцей і такога яе жанру, як аўтарская казка.

Аб’ектам аналізу ў дадзенай працы з’яўляецца анамастыкон аўтарскіх казак. Ганны Янкуты, Стасі Наркевіч, Надзеі Ясмінска, Ніны Мацяш, Таццяны Дземідовіч і іншых беларускіх пісьменнікаў. Прадметам даследавання выступаюць стылістычныя асаблівасці паэтонімаў, спецыфіка ўжывання ўласных імёнаў у беларускіх аўтарскіх казках.

Мэта працы – выявіць структурна-стылістычныя тыпы ўласных імёнаў, вызначыць іх функцыянальныя асаблівасці ў дзіцячай аўтарскай казцы.

Мэтамі і задачамі вызначаецца выкарыстанне ў даследаванні пераважна апісальнага метаду ў яго канкрэтных прыёмах: назіранне, супастаўленне, абагульненне, класіфікацыя і апісанне прааналізаванага матэрыялу, а таксама прыёмаў стылістычнага аналізу, кантэкстуальнай інтэрпрэтацыі онімаў.

Антрапанімічная прастора аўтарскіх казак беларускіх пісьменнікаў

Аўтарскія казкі Г. Аўласенкі, С. Наркевіч, А. Бутэвіча, Т. Дземідовіч, А. Масла і іншых пісьменнікаў блізкія па тэматыцы: яны апавядаюць пра сям’ю, пра жыццё дзяцей і дарослых, іх заняткі, пра жывёл. Усё гэта адбіваецца і на адборы анамастычнай лексікі. У паэтоніміконе аўтарскай казкі цэнтральнае месца па стылістычнай значнасці і частотнасці займаюць **антрапонімы**. Рэпертуар паэтонімаў, варыятыўнасць уключаных у мастацкія тэксты імён дэтэрмінаваны адрааснай скіраванасцю твораў, узростам чытача. Большасць антрапонімаў узятая з рэальнага іменніку. Спосабы іменавання людзей наглядна паказваюць сацыяльную структуру грамадства, сведчаць аб анамастычных перавагах беларускага соцыуму.

Антрапанімікон аўтарскай казкі характарызуецца амаль поўнай адпаведнасцю рэальнай антрапанімічнай сістэме. У разгледжаных мастацкіх творах, як і ў

аб'ектыўным беларускім анамастыконе, функцыянуюць імёны ў розных варыянтах: поўных, гіпакарыстычных і эмацыйна-ацэначных інш.

Формы неафіцыйнага наймення – гіпакарыстычныя і эмацыйна-ацэначныя варыянты асабовых імён – складаюць большую частку антрапанімікону мастацкіх тэкстаў для дзяцей, з'яўляючыся яго спецыфічнай рысай. Гіпакарыстычныя формы – найбольш распаўсюджаны сродак намінавання дзіцячых персанажаў: «Калі наступіла раница, хлопчык на імя **Кастусь** прачнуўся, убачыў поруч з сабой плюшавых сабаку і ката» [4, с. 28]; «Маленькіх брата з сястрой звалі амаль аднолькава: **Алесь ды Алесья**» [4, с. 36]. Такія формы імён – рэпрэзентанты канатацыі нацыянальна-культурнай спецыфікі.

Дэмінутыўныя імёны з памяншальна-ласкавымі суфіксамі выкарыстоўваюцца і як варыятыўныя, і як адзіныя намінацыі персанажаў. Эмацыйныя формы адрозніваюцца багаццем эмацыйна-стылістычных варыянтаў, якія выказваюць разнастайныя эмацыйна-экспрэсіўныя адценні значэння: ласку, сяброўскую фамільярнасць, сімпатыю: «Аднойчы хлопчык на імя **Данік** вырашыў, што спаць кожную ноч у сваім ложку – нудная задумка» [4, с. 48]; «Не паспела **Настуся** гэта сказаць, як змей раптам сам узняўся ў паветра і стаў вабіць дзяўчынку за сабой» [4, с. 38]; «Праз імгненне **Крысцінка** плюхнулася на свой мяккі ложак» [4, с. 38]; «Будзільнік давай **Толіку** падорым. У яго ў суботу дзень нараджэння» [5, с. 41].

Колькасць пеератыўных імёнаў у мастацкіх тэкстах для дзяцей нязначная, што абумоўлена выхаваўчай скіраванасцю дзіцячай літаратуры. Такія рэдкія формы імёнаў прыгадваюцца ў казках Г. Аўласенкі. Так, форма **Зойка** – сродак называння ганарлівай і гультаяватай дзяўчынкі. А форма **Ірка** выкарыстоўваецца для называння няшчырай сяброўкі, якая, частуючы аднакласніц, насамрэч шкадуе ласунак: «Бач ты, як жарэ! – думае тым часам **Ірка**. – Сама ж аніколі анічога сяброўкам не прапануе, а як на чужое – дык толькі дай! Каб жа ты падавілася гэтым маім марозівам!» [6, с. 22].

Ужыванне розных формаў антрапонімаў адлюстроўвае асаблівасці маўленчага этыкету, сацыяльную і ўзроставую дыферэнцыяцыю герояў. Выразнікамі канатацыі сацыяльнасці з'яўляюцца формы наймення “**імя+імя па бацьку**”, “**дзядзька, цётка, дзядуля, бабуля+імя**”, “**пан, пані+імя**”. Гэта характэрныя для беларускай лінгвакультуры формы звароту да паважаных людзей сталага ўзросту: «З-пад вязальных спіц **пані Яніны** выходзяць не шкарпэткі, не шалікі і наат не шапкі» [7, с. 6]; «Тлумачыць, да прыкладу, **Мар'я Пятроўна** новую тэму» [6, с. 19]; «**Дзядуля Лявон**, раскажыце нам, калі ласка, казку!» [5, с. 169].

Змена стутусу героя казкі суправаджаецца змяненнем формы іменавання: «Я вам больш не **Лёлік**, а **Леонід**! – надулся он и серьёзно заявил: – Я в этом году в первый класс иду» [8, с. 65].

Значная частка імёнаў персанажаў аўтарскіх казак – гаваркія паэтонімы. Антрапонімы з празрыстай унутранай формай падкрэсліваюць знешняе (**Лазурьта**, **Мілавіца**, **Чорная Пані**, **Дзіўны спадар з парасонам**) і ўнутранае аблічча (**Багадушка**) персанажаў, іх прафесію (**Старшы інспектар па зорках**, **Заркалік**, **Майстар**), месца жыхарства (**Пані з галубятні**).

Так, гісторыю маленькай прынцэсы са Снежнага горада, гераіні казкі Стасі Наркевіч, перадае імя **Снягушка**: дачку караля «бясконца гушкаюць на руках <...> Гушкаюць. А чаму ж і не гушкаць! Я ж найменшая, найпрыгажэйшая і найкемлівейшая ў сям'і» [6, с. 134]. На род заняткаў каралеўскага астралага з той жа казкі паказвае прамагаваркае імя **Заркалік**.

Іменем-замалёўкай знешнасці і характару раззлаванай валадаркі вятроў з'яўляецца паэтонім **Чорная пані** з аповесці-казкі Ганны Янкуты «Марта і яе мара пра снег»: «Калі **Чорная пані** апынулася зусім блізка і замарудзілася, дзяўчынка змагла

разгледзець яе твар, аблямаваны такімі ж чорнымі і непаслухмянымі, як стужкі і лахманы яе ўбрання, валасамі. Пасмы рухаліся кожная ў свой бок, і праз гэта здавалася, што галава незнаёмкі ці то гайдаецца ад ветру, ці то сама ўтварае яго. Усмешка ў пані таксама была хістка і няпэўная – ці то ўсмешка, ці то саркастычны выскал, – а твар здаваўся вузкім і нават трошачкі жудасным» [9, с. 45]. На месца жыхарства і характар заняткаў валадаркі галубоў паказваюць яе мёны **Птушніца** і **Пані з галубятні**.

У паэтоніме **Дзіўны спадар з Парасонам** утрымліваюцца звесткі пра сучаснага чараўніка, які перамяшчаецца ў паветры на парасоне: «Гэта новы сродак перасоўвання. Большасць маіх знаёмых дагэтуль аддаюць перавагу мяцёлцы. Але я ад яе лёгка адмовіўся – страшна нязручна, скажу я Вам, ды і застудзіцца лёгка» [4, с. 11]. Госцяй дзяцей, герояў зборніка Н. Ясмінска «Дом цікаўных казак», становіцца валадарка Чорнага каралеўства шахмат – **Чорная каралева**, «кабета ў доўгай сукенцы, высокім чорным капелюшы і са старамодным чорным парасонам» [4, с. 23].

Інфармацыя пра прыгажосць дзяўчыны, якой нельга не захапляцца, – у імені гераіні казкі Уладзіміра Дубоўкі «Мілавіца»:

*Тут жыве адна дзяўчына
Па найменні **Мілавіца**,
А на выгляд – як зарніца!*

*Як блакіт на небе – вочы,
Зіхаціць убор дзявочы.
Аж да пят тугія косы*

У дзяўчыны той дзівоснай [10, с. 77].

Імёны – аўтарскія аказіяналізмы – характарызуюцца няяснасцю семантыкі, якую немагчыма этымалагізаваць (**Гедрын**, **Кінтальда**, **Кардус** (Алег Аблажэй «Танец кветак»), **Корша**, **Пакшок**, **Тшэхест**, **Ончар**, **Тшайнат** (Серж Мінкевіч «Каваль Корша»). Дадзеныя антрапанімічныя адзінкі ствараюцца творчай індывідуальнасцю аўтара паводле прынцыпу дзіўнасці, нестандартнасці. Яны павінны быць нязвычайнымі, непрадказальнымі, іх функцыя – ідэнтыфікаваць людзей, якія жывуць у іншым, чарадзейным свеце. Наблізіцца да разумення падобным спосабам пайменаваных персанажаў дапамагаюць канатацыі, якія выяўляюцца на гукавым узроўні, таму што ўся эмацыйна-экспрэсіўная нагрузка паэтоніма абапіраецца на гучанне, незвычайнае для беларускай антрапаніміі. Канатацыі аказіянальных імёнаў дзеляцца на станоўчыя, якія выяўляюць высокія маральныя якасці носьбіта (**Кінтальда**), і адмоўныя (**Тшэхест**, **Пакшок**), якія прадвызначаюць асуджэнне, насмешку, пагарду. Так, гучанне імені героя казкі Надзеі Ясмінска «Чароўныя ніці пані Яніны» – **Чмут** – перадае адмоўную ацэнку злодзея і падманшчыка: «Усё пачалося з таго, што адным восеньскім днём на Зарэчную вуліцу завітаў **Чмут**. Гэта быў худы цыбаты чалавечак, хітры, як ліс, і назойлівы, як муха. Ён соўгаўся туды-сюды і шукаў, чым бы пажывіцца. А паколькі да працы **Чмут** не меў звычкі, то і “пажывіцца” для яго азначала нешта сцягнуць ці некага падмануць» [11, с. 9].

Рэпрэзэнтантамі канатацый ацэначнасці, эмацыйнасці, нацыянальна-культурнай спецыфікі з’яўляюцца ў кантэксце казкі **мянушкі**. Культурна-гістарычную функцыю ў кантэксце казкі Анатоля Бутэвіча «Як Данік у Развілаўскае метро трапіў» выконваюць мянушкі славурых асоб беларускай гісторыі. Так, чарадзейны праваднік у беларускую мінуўшчыну Чырвоны конь раскрывае маленькаму чытачу энцыклапедычную інфармацыю мянушкі Караля Радзівіла: эпатажнага князя Радзівіла Пане Каханку называлі **беларускім баронам Мюнхаўзенам**: «Пане Каханку быў не горшым за таго барона, любіў і ўмеў здзіўляць гасцей незвычайнымі забавамі, неверагоднымі прыгодамі, рознымі дзівацтвамі. Ахвотна распаўядаў пра свае вайсковыя і паляўнічыя прыгоды. Адночы, да прыкладу, так захапіўся наступам на ворага, што не заўважыў,

што апынуўся ў ствале гарматы. І нічога, выбраліся і ворага добра правучылі» [6, с. 32].

Характарыстыкай умелага настройшчыка піяніна, які здольны вылечыць самы «хворы» інструмент, з'яўляецца празванне героя казкі Г. Краснапёркі **Доктар Карнілій**: *«Клавіятура піяніна радасна ўсміхнулася яму. Усе восемдзесят пяць клавішаў: пяцьдзесят белых і трыццаць цяць чорных – чакалі, калі ён зноў дакранецца да іх. Рыжы чараўнік, **доктар Карнелій**, пяшчотна паглядзіў вечка піяніна. Дзімку здалося, што інструмент і майстар моцна паціснулі адзін аднаму руку» [5, с. 59].* Празванні герояў казкі Л. Улашчанкі «Калі стогне рэха» – паэтонімы **Тоўсты** і **Тонкі** – абмалёўваюць знешнасць персанажаў: *«Елі хлопцы адну і тую ж яду, а адзін быў тоўсты-тоўсты, а другі тонкі ды цыбаты. Хоць і былі ў хлопцаў імёны, а ўсе іх проста так і звалі – **Тоўсты** ды **Тонкі**» [5, с. 112].* Мянускай **Юзік-Гузік** Надзея Ясмінска стварае партрэт маленькага хлопчыка-летуценніка: *«Да яго нават прычাপілася мянушка **Юзік-Гузік**. У дзіцячым садку ён быў самы маленькі і худзенькі» [4, с.12].* Знешнасць прыгажунькі з залатымі валасамі акрэслена пісьменніцай праз мянушку-параўнанне з дзьмухаўцом: *«Жыла-была на свеце дзяўчынка. І звалі яе **Ася-Дзьмухавец**. Такую пацешную мянушку ёй далі, таму што яе рудыя валасы адлівалі на сонцы яркім золатам. А на тварыку красавалася мноства вяснянак» [4, с.13].*

Прозвішчы ў кантэксце аўтарскіх казак выконваюць паэтыкаанамастычную функцыю, з'яўляючыся прамагаваркімі паэтонімамі, ярка акрэсліваючы сутнасць створаных пісьменнікамі вобразаў. Так, характар задавакі – гераіні казкі Генадзя Аўласенкі «Дзіўныя і крыху казачныя прыгоды Васі Лайдачка і яго сяброў» – выражае паэтонім **Зазнайкіна**, унутрана форма якога актуалізуецца ў кантэксце твора. Гераіня зазнаецца ў школе, хоць асаблівых ведаў не мае, а перашкаджае настаўніцы весці ўрокі, ганарыцца вялікай колькасцю сябровак, хоць на самой справе сапраўдных сяброў, якія б любілі і паважалі яе, у яе няма.

Матываваныя апелятывамі і ўласнымі імёнамі з памяншальна-ласкальнымі суфіксамі, прозвішчы герояў кнігі Тацяны Дземідовіч «Мармеладное лето» Ленкі **Коцікавай**, Кацькі **Касічкінай**, Сашкі **Івашкіна**, Веркі **Перапёлкінай** рэпрэзентуюць канатацыі ацэначнасці, эмацыянальнасці, экспрэсіўнасці. Паэтонімы – сродак называння, характарыстыкі і ацэнкі герояў добрых гісторый пра сучасных дзяцей, якія вучацца быць прыязнымі, адкрытамі і шчодрымі, праводзячы канікулы ў маленькім утульным гарадскім дворыку, што становіцца месцам яркіх адкрыццяў.

Літаратурны антрапонім, называючы персанаж, служыць адначасова і сродкам яго характарызацыі, паказваючы на камунікатыўна значныя прыкметы, прама ці ўскосна выяўленыя ў кантэксце. Гэта важная для разумення сутнасці вобраза інфармацыя звычайна перадаецца з дапамогай актуалізаванай унутранай формы імя, варыятыўнасці наймення, анамастычнага мадэлявання.

Культурна-гістарычны фон аўтарскіх казак беларускіх пісьменнікаў

Тапонімы аўтарскай казкі часцей за ўсё выступаюць у функцыі лакалізацыі прасторы мастацкага твора.

Тапонімы ў казачнай анамастычнай прасторы могуць быць дэтэрмінаваныя міфалагічнымі уяўленнямі нашых продкаў. Семантыка паэтонімаў актуалізуецца на шырокім культурна-гістарычным фоне. Улічваючы сэнсавую і ідэйную значнасць апелятываў – найменняў прасторавых паняццяў – у мастацкай парадыгме казкі, іх правамерна адносіць да ліку паэтонімаў. Герой казкі Сержа Мінскевіча «Каваль Корша» жыве ў лесе: *«Па дарозе, што ішла на ўскрайку дрымухага лесу, стаяла кузня. Удзень і ўначы з яе валіў густы дым. Працаваў тут і жыў каваль Корша. Ён рабіў розную працу на замову навакольным людзям – вырабляў цвікі, нажы, сярпы, косы. І*

нават мечы, наканечнікі срэлаў і дзідаў, а таксама шчыты і рыцарскія латы» [6, с. 107]. Каваль у адпаведнасці з традыцыямі народнай чарадзейнай казкі надзелены звышстваральнай сілай, звязанай з нябесным агнём. У каваля Коршы была мара – зрабіць такую сякеру, каб ад узмаху яе можна дыло раскалоць вялізную калоду ці рассекчы таўшчэзнае бервяно. «От тады можна было б хутка ставіць хаты, ды што там хаты – цэлыя церамы і гарады» [6, с. 107]. Невыпадкова аўтарам пазначана месца жыхарства каваля – дрымучы лес. Намінацыя *лес* у кантэксте чарадзейнай казкі (яе традыцыі працягвае сучасны аўтар) мае асаблівы сакральны сэнс. Лес – гэта месца здзяйснення цудаў, памежная прастора паміж царствам жывых і мёртвых. Менавіта ў лесе каваль сустракае Крумкача, які скіроўвае героя да Цар-дуба, лісце і жалуды якога дапамогуць Коршы стварыць чаладзейную сякеру, якой можна пабудаваць цэлы горад. Гара ў народнай касмаганіі – локус, вертыкаль, якая яднае неба і зямлю. Гара – варыянт сусветнага дрэва – звязана з сусветнай воссю, верхам і нізам. Менавіта у гары каваль джын Тшэтхест схаваў чарадзейную сякеру, якую здабыў Корша.

Тапанімія аўтарскай казкі прадстаўлена рэальнымі і выдуманымі геаграфічнымі назвамі. Устаноўка на сапраўднасць таго, што адбываецца ў аўтарскіх казках, прадвызначыла выкарыстанне ўзуальных тапонімаў і рэпрэзентацыю тапаніміконам прасторы Беларусі і свету. У казачнай аповесці Ганны Янкуты «Марта і яе мара пра снег» дзейнымі асобамі з'яўляюцца вятры, якія кіруюць надвор'ем на планеце Зямля. У класіфікацыі вятроў прадстаўлены геаграфічныя назвы свету: «Хамсін – сухі гарачы вецер з *Афрыкі*» [9, с. 161]; «Зефір – цёплы і вільготны заходні вецер на *Міжземным моры*» [9, с. 161]; «Містраль – халодны вецер на міжземнаморскім узбярэжжы *Францыі*» [9, с. 161]. У апісанні падарожжаў рапухі пані Чаротнай прыгадваюцца найменні суседніх з Беларуссю краін: «Паланга ж, калі хто не ведае, у *Літве*, якраз на моры, і знаходзіцца. Калі бегчы ўніз па цячэнні *Заходняй Дзвіны*, на *Балтыйскае мора і трапіш*» [12, с. 13]; «Спярыша ў *Латвію*, а пасля ўжо і да *Палангі* рукой падаць» [12, с. 14]. Ганна Янкута ў казках пра прыгоды ката Шпрота выкарыстоўвае назвы вуліц, завулкаў, паркаў беларускай сталіцы: «*Вось і ў завулку Калініна гэтак жа. Не паспелі жыхары дома ля бэзу выключыць мульцік і залезці пад коўдру, а пад вокнамі ўжо чуецца гучны шэпт*» [13, с. 6]; «*А яшчэ той дзіўны помнік ля плошчы перад Батанічнымі садам. Ніхто. нават сам ён не ведае, хто ён і чаму тырчыць менавіта тут*» [13, с. 16]; «*Дабраўшыся да парка Чалюскінцаў, Алесь тут жа зацікавіўся іпакоўнямі*» [13, с. 43].

Геаграфічныя назвы, уключаныя ў літаратурныя тэксты для дзяцей, дапамагаюць напоўніць іх рэалізмам, наблізіць да чытача прыроду і жыццё людзей. Кожны дзіцячы пісьменнік у сваёй творчасці выкарыстоўвае экстралінгвістычны, энцыклапедычны, асацыятыўны фон тапонімаў.

Адной з характэрных асаблівасцей тапонімікону дзіцячай аўтарскай казкі з'яўляецца значная колькасць заонімаў. Расціслаў Бензюрук выкарыстоўвае імёны-апісанні знешнасці птушак *Шэрая Шыйка* і *Рыжаньк Качар*. Гукапераймальны характар маюць найменні сервала *Чувава* (казка С. Мінскевіча «Каваль Корша»), рапухі *Крумка* (казка А. Масла «Як пані Чартная на госці ў Палангу бегала»), імёны галубоў *Гуль* і *Гуля* (казачная аповесць Г. Янкуты «Марта і яе мара пра снег»), празванне дзятла *Тук* (казка Г. Янкуты «Кот Шпрот і зніклы мышамабіль»). Буслія і вараня, персанажы казкі Ільі Шахрая, маюць гукапераймальныя імёны *Клекатуля* і *Каркуля*.

Сродкамі адлюстравання рэалій фантастычнага свету аўтарскай казкі з'яўляюцца міфонімы. На думку Алеся, героя казкі «Кот Шпрот і таямніца атракцыёнаў», фантастычнае захавалася і ў сучасным Мінску: у парку Чалюскінцаў жыве *Атракцыёнавік*. Сучасны горад населены прывідамі. Так, з Алесем сябруе *Мара*.

З твора мы даведваемся, што пры нараджэнні прывіду было дадзена іншае імя – *Кашмара*, звыклае ў асяроддзі фантамаў, але больш прыемнай для самой герайні твора з’яўляецца скарачанае форма імені: «Я – *Мара*. Насамрэч маё поўнае імя – *Кашмара*, але мяне так не называлі нават бацькі, якія гэтае імя прыдумалі» [13, с.9]. Першыя асацыяцыі са словам *Мара* – нешта светлае, добрае жаданае, што надае персанажу станоўчую характарыстыку. *Мара* сябруе з Алесем і дапамагае вызваліць мышэй з палону *Атракцыёнавіка*.

Кампаненты перыферыйнага паэтонімікону аўтарскіх казак складаюць апавядальны фон твораў. Анамастычны свет арганічна ўваходзіць у слоўную тканіну аўтарскай казкі, спрыяючы дакладнасці і вобразнасці адлюстраванай рэчаіснасці.

Заклучэнне

Характэрнай рысай анамастыкону аўтарскіх казак беларускіх пісьменнікаў з’яўляецца ўзуальнасць – адпаведнасць літаратурных уласных імёнаў рэальным анамастычным адзінкам. Для дзіцячай белетрыстыкі адбіраюцца найбольш тыповыя, распаўсюджаныя, шырока вядомыя імёны ўласныя. Аказіянальныя анамастычныя (антрапанімічныя, заанімічныя, тапанімічныя) намінацыі, як правіла, суправаджаюцца аўтарскімі тлумачэннямі ў тэксце.

Галоўнай функцыяй паэтонімаў аўтарскай казкі выступае эмацыяна-стылістычная, паколькі на першы план выходзіць эмацыянае ўздзеянне на маленькага чытача, што выклікае з’яўленне розных асацыятыўных сувязяў, якія спрыяюць больш глыбокаму ўспрыманню персанажаў. У мастацкім маўленні, адрасаваным дзецям, важнай становіцца функцыя характарызацыі, якая дазваляе ў лаканічнай моўнай форме даць характарыстыку персанажу, з’яве, прадмету, месцу і адначасова іх абазначыць. Пры аналізе функцыянавання паэтонімаў варта ўлічваць лінгвістычныя і экстралінгвістычныя факты, іх рэалізацыю ў тэкстаўтваральнай, намінатыўнай, вобразнай, эстэтычнай і іншых функцыях.

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1. Бардакова, В. В. Специфика литературной ономастики детской художественной прозы : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / В. В. Бардакова ; Волгоград. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2000. – 25 с.
2. Горбачёва, О. Н. Ономастическое пространство русских народных и авторских сказок : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / О. Г. Горбачёва. – М., 2018. – 148 л.
3. Липихина, Е. Л. Структура и функции поэтонимов в художественных текстах для детей : на материале произведений А. М. Волкова, Н. Н. Носова, С. Я. Маршака, К. И. Чуковского : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Е. Л. Липихина ; Волгоград. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2013. – 27 с.
4. Ясмінска, Н. Дом цікаўных казак / Н. Ясмінска. – Мінск : Галіяфы, 2018. – 72 с.
5. Птушка шчасця : зборнік казак. – Мінск : Юнацтва, 1991. – 175 с.
6. Зорная Кася : казкі / Уклад. А. В. Спрычан. – Мінск : Маст. літ., 2014. – 170 с.
7. Ясмінска, Н. Чароўныя ніткі пані Яніны / Н. Ясмінска. – Мінск : Чатыры чвэрці, 2020. – 36 с.
8. Демидович, Т. А. МармеЛадное лето / Т. А. Демидович. – Минск : Звезда, 2023. – 72 с.

9. Янкута, Г. В. Марта і яе мара пра снег / Г. В. Янкута. – Мінск : Папур, 2020. – 160 с.
10. Казкі беларускіх пісьменнікаў / укладанне І. Чаплаводскай. – Мінск : Юнацтва, 1983. – 208 с.
11. Ясмінска, Н. Сподачак для цмока / Н. Ясмінска. – Мінск : Кнігазбор, 2020. – 40 с.
12. Масла, А. Як пані Чаротная на госці ў Палангу бегала: казачныя гісторыі з жыцця дапытлівай рапухі-вандроўніцы, расказаныя ёй самой / А. Масла. – Мінск : Маст. літ., 2010. – 87 с.
13. Янкута, Г. В. Кот Шпрот і таямніца атракцыёнаў/ Г. В. Янкута. – Мінск : А. М. Янушкевіч, 2018. – 64 с.

REFERENCES

1. Bardakova, V. V. Specifika literaturnoj onomastiki detskoj hudozhestvennoj prozy : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / V. V. Bardakova ; Volgograd. gos. ped. un-t. – Volgograd, 2000. – 25 s.
2. Gorbachyova, O. N. Onomasticheskoe prostranstvo russkih narodnyh i avtorskih skazok : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / O. G. Gorbachyova. – M., 2018. – 148 l.
3. Lipihina, E. L. Struktura i funkcii poetonimov v hudozhestvennyh tekstah dlya detej : na materiale proizvedenij A. M. Volkova, N. N. Nosova, S. Y. Marshaka, K. I. Chukovskogo : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / E. L. Lipihina ; Volgograd. gos. ped. un-t. – Volgograd, 2013. – 27 s.
4. Yasminska, N. Dom cikaŭnych kazak/ N. Yasminska. – Minsk : Galiyafy, 2018. – 72 s.
5. Ptushka shchascya : zbornik kazak. – Minsk : Yunactva, 1991. – 175 s.
6. Zornaya Kasya : kazki / Uklad. A. V. Sprynchan. – Minsk : Mast. lit., 2014. – 170 s.
7. Yasminska, N. Charoŭnyya nitki pani Yaniny / N. Yasminska. – Minsk : SHatyry chverci, 2020. – 36 s.
8. Demidovich, T. A. MarmeLadnoe leto / T. A. Demidovich. – Minsk : Zvezda, 2023. – 72 s.
9. Yankuta, G. V. Marta i yae mara pra снег / G. V. YAnkuta. – Minsk : Papury, 2020. – 160 s.
10. Kazki belaruskih pis'mennikaŭ / ukladanne I. Chaplavodskaj. – Minsk : YUnactva, 1983. – 208 s.
11. Yasminska, N. Spodachak dlya cmoka / N. Yasminska. – Minsk : Knigazbor, 2020. – 40 s.
12. Masla, A. Yak pani Charotnaya na gosci ŭ Palangu begala: kazachnyya gistoryi z zhyccya dapytlivaj rapuhi-vandroŭnicy, raskazanyya yoj samoj / A. Masla. – Minsk : Mast. lit., 2010. – 87 s.
13. Yankuta, G. V. Kot Shprot i tayamnica atrakcyuonaŭ/ G. V. Yankuta. – Minsk : A. M. Yanushkevich, 2018. – 64 s.